

Latvijas Republikas
Nacionālais ziņojums par Padomes 2009. gada
25. jūnija Direktīvas 2009/71/EURATOM, ar ko
izveido Kopienas kodoliekārtu kodoldrošības
pamatstruktūru, prasību ieviešanu

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
Valsts vides dienesta Radiācijas drošības centrs

2020. gada jūlijs

SATURS

Ievads.....	3
Ziņojums par Direktīvas 2009/71/EURATOM prasību ieviešanu.....	4
1. Normatīvā un organizatoriskā sistēma (4. pants).....	4
1.1. Pienākumu sadale un koordinācija starp attiecīgām valsts struktūrām (4. panta 1. punkta a) apakšpunkts)	4
1.2. Valsts kodoldrošības prasības, kas aptver visus kodoliekārtu dzīves..... cikla posmus (4. panta 1. punkta b) apakšpunkts)	5
1.3. Licencēšanas sistēma un licenci nesaņēmušu kodoliekārtu darbības..... aizliegšana (4. panta 1. punkta c) apakšpunkts)	6
1.4. Sistēma kodoldrošības regulatīvai kontrolei, ko veic kompetentā regulatīvā iestāde (4.panta 1.punkta d) apakšpunkts).....	10
1.5. Efektīvas un samērīgas izpildes darbības, tostarp attiecīgā gadījumā koriģējošu darbību vai kodoliekārtas darbības apturēšanu un licences grozīšanu vai atcelšanu (4. panta 1. punkta e) apakšpunkts).....	11
2. Kompetenta regulatīvā iestāde (5. pants).....	13
2.1. Regulatīvas iestādes kodoliekārtu kodoldrošības jomā izveidošana un uzturēšana (5. panta 1. punkts)	13
2.2. Kompetentās regulatīvās iestādes faktiskā neatkarība no nevēlamas ietekmes tās regulatīvo lēmumu pieņemšanā (5. panta 2. punkts)	13
2.3. Juridisku pilnvaru piešķiršana regulatīvajai iestādei (5. panta 3. punkts)	15
3. Licences turētāji (6.pants)	16
4. Zinātība un prasmes kodoldrošības jomā (7. pants)	19
5. Pārredzamība (8. pants).....	20
6. Direktīvas 2013/71/Euratom 8. a, 8. b, 8. c un 8. d pants.....	23
Kopsavilkums.....	26

Ievads

Latvijas Republikas ziņojums sagatavots saskaņā ar Padomes 2009. gada 25. jūnija Direktīvas 2009/71/Euratom, ar ko izveido Kopienas kodoliekārtu kodoldrošības pamatstruktūru, kas grozīta ar Padomes 2014. gada 8. jūlija Direktīvu 2014/87/Euratom (turpmāk – Direktīva 2009/71/Euratom), 9. panta 1. punktu.

Ziņojums sniedz informāciju par to, kā Latvijā ieviestas un tiek īstenotas Direktīvā 2009/71/Euratom noteiktās prasības, nodrošinot nepieciešamo kodoldrošības līmeni.

Atbilstoši Direktīvas 2009/71/Euratom 3. panta 1. punkta a) apakšpunktā minētajai definīcijai "kodoliekārta" Latvijā atrodas viena kodoliekārta – slēgtais Salaspils kodolreaktors, kuram tiek nodrošināta droša uz turēšana un kurš atrodas likvidēšanas stadijā. Salaspils kodolreaktora īpašnieks ir valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs" (turpmāk – LVĢMC). LVĢMC ir izsniegta licence atbilstoši Direktīvas 2009/71/Euratom 3. panta 4. punktā minētajai definīcijai "licence".

Salaspils kodolreaktors uzsāka darbību 1961. gadā. Salaspils kodolreaktors bija pētnieciskais vieglā ūdens – ūdens baseina tipa reaktors, kura nominālā jauda sākotnēji bija no 1500 kW līdz 2200 kW, bet vēlāk palielināta uz 2 MW līdz 5 MW. Salaspils kodolreaktora darbība tika apturēta 1998. gadā un šobrīd tas atrodas likvidēšanas stadijā. Ministru kabinets ar 2004. gada 30. novembra rīkojumu Nr. 958 "Par Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas koncepciju" apstiprināja Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas koncepciju, kura paredz likvidēt Salaspils kodolreaktoru nepilnā apjomā, izvedot radioaktīvos atkritumus no reaktora teritorijas. Svaigā (neizmantotā) kodoldegviela tika atgriezta izcelsmes valstij – Krievijas Federācijai 2005. gadā, bet lietotā kodoldegviela – 2008. gadā. Salaspils kodolreaktora likvidēšanu paredzēts pabeigt līdz 2028. gadam.

Latvijā šobrīd nav un arī netiek plānota nacionālā kodolprogramma.

Ziņojums par Direktīvas 2009/71/EURATOM prasību ieviešanu

1. Normatīvā un organizatoriskā sistēma (4. pants)

1.1. Pienākumu sadale un koordinācija starp attiecīgām valsts struktūrām (4. panta 1. punkta a) apakšpunkts)

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (turpmāk – VARAM) ir politikas plānotājs radiācijas drošības un kodoldrošības jomā Latvijā. 2000. gadā Saeima pieņēma VARAM izstrādāto likumu "Par radiācijas drošību un kodoldrošību" (turpmāk – Likums), ar kuru izveidota normatīvo aktu bāze radiācijas drošības un kodoldrošības jomā. Atbilstoši Likumam 2001. gadā tika izveidota regulatīvā iestāde radiācijas drošības un kodoldrošības jomā – Radiācijas drošības centrs (no 2009. gada 1. jūlija – Valsts vides dienesta Radiācijas drošības centrs (turpmāk – VVD RDC)), kurš veic valsts uzraudzību un kontroli radiācijas drošības un kodoldrošības jomā Latvijā. VVD RDC funkcijas un pienākumi noteikti Likumā un no tā izrietošajos normatīvajos aktos. Citu atbildīgo institūciju pienākumi atrunāti no Likuma izrietošajos normatīvajos aktos, kā arī vispārējos normatīvajos aktos.

Citas institūcijas, kas iesaistītas radiācijas drošības un kodoldrošības jomas uzraudzībā ir Valsts ieņēmumu dienests, Valsts robežsardze, Valsts drošības dienests, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests (turpmāk – VUGD), Veselības inspekcija, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, Pārtikas un veterinārais dienests. Tāpat atbildība noteikta valsts sabiedrībai "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs" (turpmāk – LVGMC).

Valsts robežsardze sadarbībā ar Valsts ieņēmumu dienesta muitas iestādēm, Pārtikas un veterināro dienestu, VVD RDC un Valsts drošības dienestu veic radiometrisko kontroli uz valsts robežas.

Jonizējošā starojuma avotu fiziskās aizsardzības uzraudzību nodrošina Valsts drošības dienests un VVD RDC.

Pārtikas un veterinārais dienests organizē pārtikas un dzīvnieku barības radioaktīvā piesārņojuma kontroli.

LVGMC organizē un koordinē vides radiācijas monitoringu atbilstoši Vides monitoringa programmai un katru gadu iesniedz Eiropas Komisijā

ziņojumu par vides radiācijas monitoringu un pārtikas radioaktīvā piesārņojuma kontroli.

VVD RDC, VUGD, LVĢMC, Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienests, Pārtikas un veterinārais dienests, pašvaldības un citas institūcijas ir iesaistītas radiācijas avāriju reaģēšanā saskaņā ar Valsts civilās aizsardzības plānu un Valsts katastrofu medicīnas plānu u.c. dokumentiem.

Valsts policija, VVD RDC, VUGD, LVĢMC iesaistās gadījumos, kad atrasts nezināmas izcelsmes priekšmets, ja ir aizdomas, ka tas satur radioaktīvas vielas.

Bīstamo kravu kustību kontrolē - pārvadājumos pa autoceļiem Valsts policija; pārvadājumos pa dzelzceļu Valsts dzelzceļa tehniskā inspekcija; kuģos ostās valsts akciju sabiedrība "Latvijas Jūras administrācija"; pārvadājumos pa gaisu valsts aģentūra "Civilās aviācijas aģentūra".

Par valsts dzeramā ūdens apgādes objektu uzraudzību atbild Veselības inspekcija. LVĢMC nodrošina radioaktīvo vielu monitoringu dzeramajā ūdenī.

Pārtikas un veterinārais dienests, Veselības inspekcija, Valsts ieņēmumu dienests un Patērētāju tiesību aizsardzības centrs veic preču uzraudzību, nepieciešamības gadījumā veicot administratīvā pārkāpuma procesu.

1.2. Valsts kodoldrošības prasības, kas aptver visus kodoliekārtu dzīves cikla posmus (4. panta 1. punkta b) apakšpunkts)

Uz Likuma pamata izdoti normatīvie akti (Ministru kabineta noteikumi), veidojot vispārēju tiesību aktu un institucionālo sistēmu radiācijas drošības un kodoldrošības jomā. Prasības attiecībā uz radiācijas drošību un kodoldrošību iekļautas arī citos vispārējos normatīvajos aktos, kuri regulē valsts iestāžu darbību, vides aizsardzību un būvniecību.

Latvija ir ratificējusi vai pievienojusies arī virknei starptautisko līgumu, tai skaitā, Vīnes konvencija par civilo atbildību par kodolkaitējumiem, Konvencija par civiltiesisko atbildību kodolmateriālu jūras pārvadājumu jomā, Kodolmateriālu fiziskās aizsardzības konvencija, Konvencija par kodolnegadījumu operatīvu izziņošanu, Konvencija par palīdzību kodolnegadījumā vai radiācijas avāriju situācijā, Konvencija par kodoldrošību un

Kopējā lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu drošas pārvaldības konvencija.

Iestājoties Eiropas Savienībā (turpmāk – ES), nacionālajos normatīvajos aktos tika pārņemtas ES normatīvo aktu prasības, pilnveidojot jau esošo normatīvo aktu sistēmu radiācijas drošībā un kodoldrošībā.

Par normatīvo aktu sagatavošanu un ieviešanu radiācijas drošības un kodoldrošības jomā atbildīgā iestāde ir VARAM. Šobrīd radiācijas drošības un kodoldrošības jomā normatīvie akti ir izstrādāti atbilstoši ES prasībām un starptautiskajām rekomendācijām. Jaunu normatīvo aktu vai grozījumu izstrāde spēkā esošajos normatīvajos aktos galvenokārt saistīta ar starptautisko neatkarīgo novērtējumu rekomendāciju un ieteikumu ieviešanu, kā arī ar normatīvo aktu pilnveidošanu, pamatojoties uz darbības pieredzi un nacionāla mēroga jautājumu risināšanu, lai veicinātu aizsardzību pret jonizējošo starojumu. Izstrādājot normatīvos aktus, VARAM sadarbojas ar VVD RDC, ar konkrētajās darbības jomās iesaistītajiem operatoriem, profesionālajām organizācijām un citām iesaistītajām institūcijām, piemēram, Ekonomikas ministriju, Iekšlietu ministriju, Satiksmes ministriju, Veselības ministriju, Zemkopības ministriju, Pārtikas un veterināro dienestu, VUGD un Valsts robežsardzi. Ar iesaistītajām institūcijām tiek veidotas darba grupas, kurās skata normatīvo aktu projektus. Pastāvīgā darba grupa apstiprināta ar VARAM 2015. gada 7. aprīļa rīkojumu Nr. 104 “Par pastāvīgās darba grupas radiācijas drošības jomā izveidošanu”. Tāpat normatīvo aktu projekti to izstrādes laikā tiek ievietoti VARAM un Valsts kancelejas tīmekļa vietnē, kur tie ir pieejami sabiedrībai un sabiedrība var izteikt rakstiskus priekšlikumus.

Normatīvajos aktos noteiktās prasības aptver visas darbības ar jonizējošā starojuma avotiem un visus jonizējošā starojuma avotus, tai skaitā Salaspils pētniecisko reaktoru, kurš ir likvidēšanas stadijā, kā arī visus atkritumu veidus un plūsmas.

1.3. Licencēšanas sistēma un licenci nesaņēmušu kodoliekārtu darbības aizliegšana (4. panta 1. punkta c) apakšpunkts)

Licenču izsniegšanas sistēma Latvijā izveidota, ņemot vērā ES normatīvo aktu prasības un Starptautiskās atomenerģijas aģentūras rekomendācijas. Likums nosaka, ka jebkurai darbībai ar jonizējošā starojuma avotiem ir nepieciešama licence pirms uzsākt un veikt šādu darbību noteiktā laikposmā, ņemot vērā šajā licencē noteiktos darbības ierobežojumus. Latvijas normatīvie akti nosaka:

1) kritērijus, kas jāievēro, lai pieprasītu licenci darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem;

2) licenču izsniegšanas kārtību.

Licences darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem izsniedz VVD RDC. Licencē VVD RDC nosaka, kādas darbības ir atļautas, kā arī nosacījumus šīm darbībām. Par licences izsniegšanu tiek maksāta valsts nodeva, kuru ieskaita valsts pamatbudžetā. Valsts nodevas apmērs un maksāšanas kārtība noteikta Ministru kabineta noteikumos.

Darbību ar jonizējošā starojuma avotiem licencēšanas sistēmu nosaka Ministru kabineta 2015. gada 22. decembra noteikumi Nr.752 "Kārtība, kādā licencē un reģistrē darbības ar jonizējošā starojuma avotiem" (turpmāk - MK noteikumi Nr. 752). Vienlaikus šobrīd izstrādes stadijā ir Ministru kabineta noteikumu projekts "Kārtība, kādā paziņo, reģistrē un licencē darbības ar jonizējošā starojuma avotiem", kas aizstās MK noteikumus Nr. 752.

Valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu licencēšanas kārtība:

Atbilstoši Likumam kodoliekārtas ir valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekti.

Likums "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" nosaka, kādiem objektiem nepieciešams veikt ietekmes uz vidi novērtējumu. Ja valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā ir veikts ietekmes uz vidi novērtējums, saskaņā ar likumu „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” lēmumu akceptēt darbību, balstoties uz ietekmes uz vidi novērtējuma ziņojumu, ar ikreizēju rīkojumu pieņem Ministru kabinets.

Lai uzsāktu Salaspils kodolreaktora likvidēšanu, Ministru kabinets 1999. gada 26. oktobrī apstiprināja Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas koncepciju, kura 2004.gadā aktualizēta. Salaspils kodolreaktora likvidēšanai tika veikts ietekmes uz vidi novērtējums, kurš akceptēts ar Ministru kabineta 2007. gada 26. jūlija rīkojumu Nr. 467 ".

Ministru kabineta 2015. gada 24. novembra noteikumi Nr. 661 "Ar radiācijas drošību saistīto būvju būvnoteikumi" (turpmāk – MK noteikumi Nr. 661) nosaka ar radiācijas drošību saistītas būves vai tās daļas (atsevišķi valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekti) būvniecības procesa kārtību, būvniecības procesā iesaistītās institūcijas un citu ar būvniecību saistītu kārtību. Valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta, kurš atbilst šajos noteikumos noteiktajiem

kritērijiem, būvatļauju (izvirzot projektēšanas nosacījumus) izsniedz un būvprojektu akceptē (tai skaitā ievērojot radiācijas drošības prasības) Valsts vides dienests (turpmāk – VVD).

Lai saņemtu licenci valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā, nepieciešams iesniegt iesniegumu VVD RDC. VVD RDC konsultējas ar Radiācijas drošības padomi par šāda objekta izveidošanas lietderīgumu, analizē plānoto pārmaiņu iespējamo ietekmi uz radiācijas drošību un kodoldrošību, izvērtē, vai pozitīvais rezultāts, ko sasniegs, būs lielāks par kopējo iespējamo negatīvo ietekmi.

VVD RDC izsniedz licenci valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā šādā kārtībā:

1. izsniedz licenci projektēšanai jauna valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā. Ja valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā nepieciešams ietekmes uz vidi novērtējums, to veic pirms iesnieguma iesniegšanas licences izsniegšanai. Šajā gadījumā VVD RDC pieprasa vietējai pašvaldībai, kuras teritorijā paredzēts būvēt attiecīgo valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu, informāciju par plānotā valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta būvniecības atbilstību vietējās pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem;

2. izsniedz licenci būvniecībai jauna valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā pēc tam, kad izvērtēts projekts valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā;

3. pieņem jaunu vai būtiski pārmainītu valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu un izsniedz licenci ekspluatācijas parametru pārbaudēm pirms objekta izmantošanas;

4. izsniedz licenci jauna valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta darbībai vai darbības atsākšanai būtiski pārmainītā objektā (ekspluatācijas licenci).

Ja valsts nozīmes objekta būvniecība noris saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 661, tad iepriekš minētā (1. un 2. punkts) VVD RDC licence atsevišķi nav nepieciešama, jo VVD RDC ir VVD struktūrvienība un piedalās būvatļaujas izsniegšanā, izvirzot projektēšanas nosacījumus, un būvprojekta akceptēšanā. Arī

Salaspils kodolreaktora likvidēšanai VVD izsniegs būvatļauju saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 661, izvērtējot cita starpā likvidēšanas plānu, savukārt konkrētu likvidēšanas darbu veikšanai tiks izsniegta licence darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 752 (skat. 6.nodaļu).

Lēmuma pieņemšanas termiņš par licences saņemšanu nedrīkst būt ilgāks par 60 dienām. VVD RDC licences derīguma termiņu nosaka līdz četriem gadiem valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta projektēšanai, un līdz 10 gadiem valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta būvniecībai.

VVD RDC piecu darbdienu laikā informē iedzīvotājus par to, ka ir pieprasīta licence valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā, ievieojot VVD tīmekļa vietnē informāciju par iesniedzēja nosaukumu, darbības nosaukumu un tās veikšanas vietas adresi, vietu un laiku, kur iespējams iepazīties ar iesniegumā ietverto informāciju, tai skaitā iesniegtajiem papildu materiāliem.

Iesniedzējs pēc iesnieguma un visu tam pievienoto dokumentu iesniegšanas VVD RDC publicē paziņojumu par paredzēto darbību vismaz vienā attiecīgās pašvaldības izdotajā laikrakstā vai citā vietējā laikrakstā. Tāpat iesniedzējs nosūta paziņojumu attiecīgajai pašvaldībai, kā arī personām, kurām piederoši vai valdījumā esoši nekustamie īpašumi robežojas ar plānotā vai esošā valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta atrašanās vietu vai atrodas tā tiešas ietekmes zonā. Paziņojumā par paredzēto darbību iesniedzējs norāda iesniedzēja nosaukumu, darbības nosaukumu un tās veikšanas vietas adresi, esošo vai paredzamo darbību ar jonizējošā starojuma avotiem vietu, kā arī iespējamai ietekmei pakļautās teritorijas, vietu, kur sabiedrība var iepazīties ar licences iesniegumu un tam pievienotajiem dokumentiem, datumu, līdz kuram sabiedrība var iesniegt VVD RDC rakstiskus priekšlikumus. Sabiedrība 30 dienu laikā pēc minētā paziņojuma publicēšanas dienas var rakstiski iesniegt VVD RDC savus priekšlikumus vai viedokli par licences izsniegšanu vai tās nosacījumiem.

Pieprasot licenci projektēšanai jauna valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā, iesniedzējs rīko sabiedrisko apspriešanu un paziņojumā papildus norāda sabiedriskās apspriešanas norises vietu un laiku. Sabiedriskajai apspriešanai iesniedzējs sagatavo nepieciešamos apskates materiālus un attiecīgu dokumentu kopijas, ja tie nesatur ierobežotas pieejamības informāciju un informāciju, kas atbilstoši normatīvajiem aktiem atzīta par valsts noslēpumu. Sabiedriskajai apspriešanai apskates materiālu un dokumentu kopijas vismaz 7 darbdienu pirms sabiedriskās apspriešanas izvieto tās pašvaldības domes un pagasta vai pilsētas pārvaldes ēkā, kuras teritorijā paredzēts būvēt attiecīgo valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu

vai kur tas atrodas, kā arī apspriešanai paredzētos materiālus elektroniski iesniedz pašvaldībai ievietošanai pašvaldības tīmekļa vietnē.

VVD RDC izskata un izmanto licences nosacījumu sagatavošanai sabiedriskās apspriešanas laikā izteiktos un rakstiski iesniegtos priekšlikumus par licences izsniegšanas nosacījumiem. Ja sabiedrība izsaka priekšlikumu neizsniegt licenci, VVD RDC izvērtē un izsniedz licenci vai pieņem pamatotu lēmumu par atteikumu izsniegt licenci tikai pēc tam, kad iesniedzējam ir dota iespēja ne mazāk kā 14 dienu laikā rakstiski izteikt savu skaidrojumu.

Pēc lēmuma pieņemšanas par licences izsniegšanu vai atteikumu izsniegt licenci VVD RDC piecu darbdienu laikā par to rakstiski informē pašvaldību, kuras teritorijā paredzēts izveidot valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu vai veikt būtiskas pārmaiņas tajā, un publicē pašvaldības izdotajā laikrakstā vai, ja tāda nav, citā vietējā laikrakstā lēmumu par licences izsniegšanu. VVD RDC informāciju par pieņemto lēmumu pašvaldībai iesniedz arī elektroniski, un pašvaldība šo informāciju ievieto pašvaldības tīmekļa vietnē.

Lai atkārtoti saņemtu licenci ekspluatācijai, operators iesniedz VVD RDC iesniegumu vismaz trīs mēnešus pirms licences darbības termiņa beigām. Licences derīguma termiņš ir 10 gadi.

1.4. Sistēma kodoldrošības regulatīvai kontrolei, ko veic kompetentā regulatīvā iestāde (4.panta 1.punkta d) apakšpunkts)

Kodoldrošības regulatīvās kontroles sistēma noteikta radiācijas drošību un kodoldrošību regulējošajos normatīvajos aktos, proti, Likumā, kur VVD RDC tiek noteikta funkcija veikt radiācijas drošības un kodoldrošības uzraudzību un kontroli, un no tā izrietošajos normatīvajos aktos.

Kodoldrošības uzraudzība tiek īstenota:

1) izsniedzot būvatļauju saskaņā ar MK noteikumiem Nr.661 un licenci valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā saskaņā ar MK noteikumiem Nr.752;

2) veicot inspekcijas pārbaudes. Pārbaudes VVD RDC inspektori Salaspils kodolreaktorā veic vismaz reizi gadā, izvērtējot kodolreaktora sistēmu (iekārtu) uzturēšanu un ekspluatāciju; radioaktīvo atkritumu apstrādi un iepakojšanu; uzskaites, uzraudzības, pārvaldības un kontroles sistēmas uzturēšanas kārtību.

3) izskatot operatoru ikgadējos pārskatus. Operators katru gadu līdz 31. janvārim nosūta VVD RDC informāciju par izmaiņām, kas saistītas ar jonizējošā starojuma avotiem un darbībām ar tiem, kā arī par personālsastāva izmaiņām un citām pārmaiņām, kas ietekmējušas radiācijas drošību un kodoldrošību iepriekšējā kalendārā gadā.

Saskaņā ar Likumu, VVD RDC ir tiesības nekavējoties saņemt informāciju par jebkurām avārijām un negadījumiem, kas var ietekmēt radiācijas drošību un kodoldrošību, kā arī pieprasīt un saņemt no valsts institūcijām, iestādēm un operatoriem VVD RDC funkciju pildīšanai nepieciešamo informāciju par radiācijas drošību un kodoldrošību.

Atbilstoši MK noteikumiem Nr.752 un citiem normatīvajiem aktiem radiācijas drošības un kodoldrošības jomā VVD RDC kontrolē operatora kvalitātes nodrošināšanas programmas izpildi un darbības ar jonizējošā starojuma avotiem.

Latvija nodrošina kodoldrošības uzraudzības sistēmas uzturēšanu valsts līmenī un veic tās uzlabošanu, ņemot vērā darbības pieredzi.

1.5. Efektīvas un samērīgas izpildes darbības, tostarp attiecīgā gadījumā koriģējošu darbību vai kodoliekārtas darbības apturēšanu un licences grozīšanu vai atcelšanu (4. panta 1. punkta e) apakšpunkts)

Likums paredz tiesības VVD RDC aizliegt veikt darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, ja tiek pārkāpti radiācijas drošības un kodoldrošības normatīvi. Licenci VVD RDC var anulēt vai apturēt saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 752, ja netiek izpildītas Likuma vai citu normatīvo aktu prasības attiecībā uz radiācijas drošību un kodoldrošību, kā arī licencē noteiktās prasības.

Pēc attiecīga lēmuma pieņemšanas VVD RDC neizsniedz licenci personai, kura atkārtoti pārkāpusi normatīvajos aktos noteiktās radiācijas drošības un kodoldrošības prasības.

Atbildība par radiācijas drošību un kodoldrošību regulējošo normatīvo aktu pārkāpumiem naudas sodu veidā noteikta Likumā. Iepriekš administratīvā atbildība bija noteikta Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, taču 2020. gada 1. jūlijā stājās spēkā grozījumi Likumā, kas paredz pārņemt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteiktās normas Likumā. Šādas izmaiņas saistītas ar reformu Latvijas administratīvo pārkāpumu sistēmā, kas paredz, ka ar 2020. gada 1. jūliju visās jomās normas, kas saistītas ar administratīvo atbildību,

tiek iekļautas attiecīgajos nozares tiesību aktos, nevis Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kurš ar 2020. gada 1. jūliju zaudēja spēku. Par smagākiem noziedzīgiem nodarījumiem darbībās ar radioaktīvām vielām (aprites drošības noteikumu pārkāpšanu, neatļautu apglabāšanu, zādzību, laupīšanu, piesavināšanos, neatļautu pārvietošanu pāri valsts robežai, radioaktīvu un bīstamu vielu glabāšanas, izlietošanas, uzskaites un pārvadāšanas noteikumu pārkāpšanu) Latvijas Krimināllikumā paredzēti naudas sodi un sodi ar brīvības atņemšanu līdz pat divpadsmit gadiem.

Ja drošības, tehnoloģisko vai ekonomisko apsvērumu dēļ nepieciešams veikt tādas pārmaiņas darbībās ar valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektiem, kuru rezultātā jāmaina licences nosacījumi, tad līdz grozījumu izdarīšanai licencē operators:

1. sagatavo novērtējumu par to, kā tiks ievēroti radiācijas drošības un kodoldrošības pamatprincipi un normatīvie akti;

2. vismaz trīs mēnešus pirms plānoto pārmaiņu ieviešanas iesniedz VVD RDC iesniegumu par grozījumu izdarīšanu licences nosacījumos un iesniegumam pievieno:

- 2.1. pilno drošības izvērtējumu;

- 2.2. ar vietējo pašvaldību saskaņotu precizētu plānu par gatavību avārijām un rīcību avārijas situācijās, kas var rasties pārmaiņu dēļ;

- 2.3. radiācijas drošības un kodoldrošības instrukciju un darbinieku apmācības programmas aprakstu, kurā paredzēts nodrošinājums, lai apstarošanas līmenis būtu saprātīgi zems, izvēloties plānotajām pārmaiņām darbībās ar jonizējošā starojuma avotiem atbilstošus radiācijas drošības un kodoldrošības pasākumus;

- 2.4. to telpu, ēku vai teritoriju plānu un aprakstu, kurā veiks darbības ar jonizējošā starojuma avotu, ja attiecīgās pārmaiņas tos skar;

- 2.5. precizētu radiācijas drošības un kodoldrošības kvalitātes nodrošināšanas programmu;

- 2.6. novērtējumu par iespējamām pārmaiņām attiecībā uz radioaktīvo vielu izmetēm vidē, kā arī precizētu ventilācijas un kanalizācijas sistēmu shēmas un monitoringa sistēmas aprakstu, ja attiecīgās pārmaiņas tās skar;

2.7. aprakstu par paredzamajām pārmaiņām darbībās ar radioaktīvajiem atkritumiem pirms to nodošanas apglabāšanai;

2.8. precizētu fiziskās aizsardzības sistēmas aprakstu, kas saskaņots ar Valsts drošības dienestu.

2. Kompetenta regulatīvā iestāde (5. pants)

2.1. Regulatīvas iestādes kodoliekārtu kodoldrošības jomā izveidošana un uzturēšana (5. panta 1. punkts)

Kā minēts iepriekš, Latvijā valsts uzraudzību un kontroli radiācijas drošības un kodoldrošības jomā veic VVD RDC. Likumā noteiktas VVD RDC galvenās funkcijas un uzdevumi. Pārējie uzdevumi, tiesības un pienākumi noteikti uz Likuma pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos.

VVD RDC dibināts 2001. gada 9. jūlijā un līdz 2009. gada 1. jūlijam bija VARAM pakļautībā esoša valsts pārvaldes iestāde – Radiācijas drošības centrs. Atbilstoši 2009. gada 12. jūnija grozījumiem Likumā un Ministru kabineta 2009. gada 28. maija rīkojumam Nr. 339 "Par Radiācijas drošības centra reorganizāciju" ar 2009. gada 1. jūliju VVD RDC tika iekļauts VVD struktūrā.

VVD RDC finanšu līdzekļus veido dotācija no valsts budžeta līdzekļiem.

2.2. Kompetentās regulatīvās iestādes faktiskā neatkarība no nevēlamas ietekmes tās regulatīvo lēmumu pieņemšanā (5. panta 2. punkts)

Atbilstoši Ministru kabineta 2004. gada 23. novembra noteikumiem Nr. 962 "Valsts vides dienesta nolikums" VVD ir VARAM pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde. VVD RDC ir VVD struktūrvienība, vienlaikus VVD RDC valsts pārvaldes aspektā un lēmumu pieņemšanā ir funkcionāli neatkarīga institūcija.

VVD RDC ir neatkarīgs no operatoru ietekmes, kā arī no jebkāda politiska un/vai ekonomiska spiediena, tostarp no citām publiskām iestādēm un organizācijām. Saskaņā ar Likumu VVD RDC ir tiesības nekavējoties saņemt informāciju par jebkādām ārkārtas situācijām un avārijām, kas var ietekmēt radiācijas drošību un kodoldrošību, kā arī pieprasīt un bez maksas saņemt no valsts institūcijām un operatoriem informāciju par radiācijas drošību un kodoldrošību, kas nepieciešama VVD RDC funkciju izpildei. Likums arī paredz VVD RDC tiesības aizliegt darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, ja tiek pārkāpti radiācijas drošības un kodoldrošības standarti, kā arī apturēt tādas

darbības, kurām nav nepieciešama licence vai reģistrācija, ja rodas draudi cilvēku veselībai un dzīvībai.

VVD ir valsts iestāde, un tā finansēšanas procedūra ir noteikta VVD nolikumā. VVD RDC finanšu līdzekļus pilnā apmērā veido pienācīgs piešķirums no valsts budžeta atbilstoši VVD RDC pamatotām izdevumu aplēsēm, lai VVD RDC īstenotu savus regulatīvos pienākumus, kas tam noteikti normatīvajos aktos. Finanšu ministrija nodrošina vidēja termiņa budžeta ietvara likumprojekta sagatavošanu katru gadu nākamajiem trim finanšu gadiem un iesniegšanu Ministru kabinetā pieņemšanai saskaņā ar budžeta sagatavošanas grafiku. Līdzekļi no valsts budžeta tiek piešķirti VVD RDC atalgojumam tādām darbinieku skaitam, lai VVD RDC būtu pietiekama kompetence un kapacitāte tam noteikto pienākumu veikšanai, uzturēšanai un dažādiem pakalpojumiem, lai segtu visus nepieciešamos izdevumus, tādējādi nodrošinot VVD RDC finansiālu neatkarību.

VVD RDC ir neatkarīgs lēmumu pieņemšanā. VVD RDC savā darbībā izdod administratīvos aktus radiācijas drošības un kodoldrošības jomā. Saskaņā ar likumu "Par radiācijas drošību un kodoldrošību" VVD RDC izdotos administratīvos aktus (izņemot lēmumus radiācijas drošības kontroles jautājumos), un faktisko rīcību var apstrīdēt Vides pārraudzības valsts birojā. Vides pārraudzības valsts biroja lēmumu var pārsūdzēt tiesā. VVD RDC amatpersonu izdotos lēmumus radiācijas drošības kontroles jautājumos var apstrīdēt VVD ģenerāldirektoram. VVD ģenerāldirektora lēmumu var pārsūdzēt tiesā. VVD RDC izdoto administratīvo aktu, kā arī VVD RDC amatpersonu izdoto lēmumu apstrīdēšana vai pārsūdzēšana neaptur to darbību. Tādējādi VVD RDC izdotos administratīvos aktus nevar apstrīdēt VARAM, tādējādi nodrošinot, ka VARAM ministram nav tiesību ietekmēt VVD RDC lēmumus.

VVD RDC cilvēkresursi ir pietiekami, ņemot vērā, ka Latvijā ir tikai viena kodoliekārta, kura ir likvidēšanas stadijā, un esošo cilvēkresursu ietvaros VVD RDC nodrošina radiācijas drošības un kodoldrošības uzraudzību un kontroli atbilstoši normatīvajiem aktiem. Vispārīgās un specifiskās prasības darbinieku izglītībai un kompetencei noteiktas amatu aprakstos. Amatu apraksti noteic darbinieku pienākumus, uzdevumus un tiesības. Papildus tam VVD RDC 2020. gadā izstrādās cilvēkresursu plānu, iekļaujot tajā nosacījumus par cilvēkresursu plānošanu un nepieciešamajām kompetencēm. 2017. gada 30. novembrī apstiprināta VVD RDC iekšējā procedūra par personāla apmācībām. Saskaņā ar minēto iekšējo procedūru par personāla apmācību,

darbiniekiem tiek plānoti dažādi mācību kursi, tai skaitā Starptautiskās atomenerģijas aģentūras apmācības kursi, apmācības kursi par radiācijas drošību inspektoriem, apmācības kursi korupcijas novēršanā, vispārēja apmācība administratīvajā procesā u.c.

VVD RDC savas kompetences ietvaros sniedz jebkurai ieinteresētai pusei ar kodoldrošību saistītu informāciju neatkarīgi no jebkuras citas institūcijas, t.sk. VVD un VARAM, vienlaikus ievērojot, lai sniegtā informācija neapdraud radiācijas drošību un kodoldrošību valstī.

Attiecībā uz interešu konflikta novēršanu - administratīvie un reglamentējošie pasākumi iespējamo interešu konfliktu novēršanai un atrisināšanai lēmumu pieņemšanas procesā ir ietverti likumā Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā. VVD ir izstrādājusi arī pretkorupcijas rīcības plānu (apstiprināts 18.12.2017 ar rīkojumu Nr. 10), kurā ietverti vairāki pasākumi ar mērķi novērst konflikta situācijas, piemēram, viens un tas pats inspektors operatoru var pārbaudīt tikai divas reizes pēc kārtas. Likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" nosaka ierobežojumus jaunu darbinieku pieņemšanai darbā, ja tie iepriekš strādājuši pie operatora, kā arī ierobežojumus, ja VVD RDC darbinieki aiziet no VVD.

Tāpat VVD RDC darbinieki ievēro Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra ieteikumus Nr. 1 "Valsts pārvaldes vērtības un ētikas pamatprincipi" un VVD ētikas kodeksu (pieņemts 2006. gada 31. oktobrī). Gadījumā, ja tiek konstatēts būtisks risks attiecībā uz VVD RDC darbinieku godprātību, par to jāziņo Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam.

2.3. Juridisku pilnvaru piešķiršana regulatīvajai iestādei (5. panta 3. punkts)

Kā minēts iepriekš, VVD RDC darbības pamats ir likums "Par radiācijas drošību un kodoldrošību" un Ministru kabineta noteikumi, kā arī Latvijas starptautiskie līgumi. VVD RDC veic Latvijas valsts uzraudzību un kontroli radiācijas drošības un kodoldrošības jomā. Tāpat VVD RDC iniciē nepieciešamās izmaiņas normatīvajos aktos, kā arī piedalās to izstrādē, saskaņojot VARAM izstrādātos normatīvo aktu projektus.

Lai kontrolētu normatīvo aktu prasību izpildi radiācijas drošības un kodoldrošības jomā, VVD RDC attiecībā uz inspektoriem Likumā ir noteiktas tiesības:

1) pārbaudīt vietas, kur tiek veiktas darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, un ņemt paraugus uzraudzības mērķiem nepieciešamā daudzumā;

2) pieņemt lēmumus un dot atzinumus par situāciju radiācijas drošības un kodoldrošības jomā;

3) izdot administratīvus aktus darbu vadītājiem un operatoriem, kuru darbs saistīts ar jonizējošā starojuma avotiem, lai nepieļautu vai novērstu radiācijas drošības un kodoldrošības prasību pārkāpumus un paaugstinātu radiācijas drošības līmeni;

4) sastādīt protokolus (aktus) par pārbaudes rezultātiem;

5) izskatīt materiālus par radiācijas drošības un kodoldrošības normatīvo aktu pārkāpumiem un, ja nepieciešams, saukt vainīgās personas pie administratīvās atbildības vai veikt citas likumos un normatīvajos aktos paredzētās darbības.

Konstatētu pārkāpumu gadījumā VVD RDC izdod administratīvos aktus – lēmumus ar prasībām operatoram konstatēto pārkāpumu novēršanai. Nepieciešamības gadījumā VVD RDC aptur operatoru darbību, tai skaitā apturot vai anulējot licenci.

3. Licences turētāji (6.pants)

Par radiācijas drošību un kodoldrošību operatora kontrolētajā zonā ir atbildīgs operators. Operatora atbildība par radiācijas drošību un kodoldrošību tā kontrolētajā zonā noteikta Likumā un no tā izrietošajos normatīvajos aktos. Pirms tiek uzsāktas darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, juridiskā persona norīko darbu vadītāju un pilnvaro viņu sagatavot un Likumā noteiktajā kārtībā iesniegt iesniegumu licences saņemšanai. Pēc licences saņemšanas iesniedzējs tiek atzīts par operatoru un ir atbildīgs par radiācijas drošību un kodoldrošību tā kontrolētajā zonā. Tādejādi operatoram ir noteikta atbildība par drošību, kura nevar tikt deleģēta.

Operators, kas pārkāpis normatīvajos aktos noteiktās prasības, jebkurai cietušajai personai atlīdzina ar jonizējošā starojuma avotiem saistīto darbību rezultātā nodarītos zaudējumus cilvēku veselībai un mantai, kā arī vidi. Operatoram ir tiesības vērst regresa prasību pret personu, kura vainīga zaudējumu nodarīšanā. Ja, veicot darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, ir piesārņota vide, būves, iekārtas vai transportlīdzekļi, operators par saviem līdzekļiem nodrošina

vides, būvju, iekārtu un transportlīdzekļu attīrīšanu, lai piesārņojums turpmāk neapdraudētu vidi, darbinieku un iedzīvotāju dzīvību, veselību vai mantu, dzīvnieku dzīvību un veselību, kā arī sedz visus nepieciešamos paraugu ņemšanas un izpētes izdevumus.

Vienīgi kodoliekārtas operators ir atbildīgs par šīs iekārtas radītajiem kodolkaitējumiem. Operators atlīdzina visus avārijas radītos zaudējumus. Atbilstoši normatīvajiem aktiem kodolreaktora civiltiesiskās atbildības minimālā summa ir 327 260 520 *euro*.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem par aizsardzību pret jonizējošo starojumu, lai saņemtu licenci, operatoram jānodrošina radiācijas drošības un kodoldrošības kvalitātes nodrošināšanas programmas izstrāde.

Lai nodrošinātu aizsardzības pasākumu izpildi, operators sadarbībā ar darbu vadītāju un radiācijas drošības ekspertu vai radiācijas drošības un kodoldrošības ekspertu izstrādā radiācijas drošības un kodoldrošības kvalitātes nodrošināšanas programmu.

Lai izpildītu kvalitātes nodrošināšanas programmā noteiktās prasības, operators paredz nepieciešamos finanšu resursus aizsardzības pasākumu veikšanai un regulāri inventarizē un pārbauda materiālos resursus. Operators kvalitātes nodrošināšanas programmu saskaņo ar VVD RDC.

Ja operators veic darbības ar valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektiem, nepieciešams ar vietējo pašvaldību saskaņots plāns par gatavību radiācijas avārijām un rīcību radiācijas avārijas situācijās, kā arī ar Valsts drošības dienestu saskaņots fiziskās aizsardzības pasākumu plāns un fiziskās aizsardzības projekts.

Atbilstoši Ministru kabineta 2003. gada 8. aprīļa noteikumiem Nr. 152 "Prasības attiecībā uz sagatavotību radiācijas avārijai un rīcību šādas avārijas gadījumā" operators objektā, kas varētu izraisīt radiācijas avārijas kaitējumu, izstrādā rīcības plānu sagatavotībai radiācijas avārijām un rīcībai radiācijas avārijas gadījumā. Rīcības plāns paredz aizsardzības pasākumus, lai:

1. samazinātu radiācijas avārijas rašanās iespēju un avārijas sekas, paredzot aizsardzības pasākumus arī iedzīvotājiem, kurus var apdraudēt radiācijas avārija;
2. novērstu vai maksimāli samazinātu tūlītēju radiācijas avārijas kaitējumu;
3. samazinātu vēlīnā radiācijas avārijas kaitējuma rašanās varbūtību (kaitējuma rašanās varbūtība ir proporcionāla saņemtajai jonizējošā starojuma

dozai, kaitējuma smagums nav atkarīgs no saņemtās jonizējošā starojuma dozas lieluma).

Operators saskaņo rīcības plānu ar VVD RDC, vietējo pašvaldību un VUGD, ja radiācijas avārijas sekas var ietekmēt iedzīvotājus un vidi ārpus operatora kontrolētās zonas.

Valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektus (avotus), tai skaitā Salaspils kodolreaktoru, VVD RDC inspektori apseko regulārāk nekā citus objektus, kuros veic darbības ar jonizējošā starojuma avotiem.

Saskaņā ar Likumu darbības ar jonizējošā starojuma avotiem ir pieļaujamas, ja tiek ievēroti radiācijas drošības un kodoldrošības principi:

1) cilvēki un vide drīkst saņemt tikai tādu jonizējošā starojuma dozu, kas nepārsniedz noteiktos dozu limitus;

2) sasniegtais pozitīvais rezultāts pārsniedz negatīvo ietekmi vai zaudējumus, ko rada darbības ar jonizējošā starojuma avotiem;

3) ņemot vērā ekonomiskos un sociālos faktorus, kā arī tehnisko līdzekļu iespējas, izraudzīti optimāli radiācijas drošības pasākumi, lai apstarošanas līmenis būtu saprātīgi zems un nepārsniegtu noteiktos dozu limitus;

4) operators ir apdrošinājis civiltiesisko atbildību par savas darbības vai bezdarbības dēļ nodarītu kaitējumu trešās personas dzīvībai un veselībai vai tās mantai vai videi;

5) darbības ar jonizējošā starojuma avotiem (kodoliekārtām) tiek veiktas pēc licences saņemšanas.

Operatora pienākumi izveidot un ieviest pārvaldības sistēmas, kurās par prioritāti ir noteikta kodoldrošība, noteikti no likuma izrietošajos normatīvajos aktos.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem, lai izpildītu kvalitātes nodrošināšanas programmā noteiktās prasības, operatora atbildība ir paredzēt nepieciešamos finanšu resursus aizsardzības pasākumu veikšanai un regulāri inventarizēt un pārbaudīt materiālos resursus, kā arī nodrošināt regulāru darbinieku apmācību.

Šie normatīvie akti paredz, ka operatora kontrolētajā zonā, kur veic darbības ar valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu, operators izveido radiācijas drošības un kodoldrošības struktūrvienību, kas ir atbildīga tikai par darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem. Radiācijas drošības un kodoldrošības

struktūrvienībā ir darbu vadītājs un radiācijas drošības eksperts vai radiācijas drošības un kodoldrošības eksperts.

Papildus iepriekš minētajam, normatīvā akta projektā, kurš paredz precizēt normatīvos aktus par kārtību, kādā licencē un reģistrē darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, tiks ietvertas prasības attiecībā uz operatoru gūto mācību dokumentēšanu un secinājumu iesniegšanu VVD RDC.

4. Zinātība un prasmes kodoldrošības jomā (7. pants)

Prasības attiecībā uz zinātību un prasmēm kodoldrošības jomā ir noteiktas Likumā un no šī likuma izrietošajos normatīvajos aktos.

Atbilstoši MK noteikumu Nr. 752 prasībām, lai saņemtu licenci, licences iesnieguma iesniedzējs nodrošina darbinieku un darba vadītāja kvalifikācijas atbilstību veicamajiem pienākumiem.

Normatīvajos aktos noteikto prasību izpildi attiecībā uz apmācībām nodrošina VVD RDC, kodoliekārtas operators un darbu vadītājs:

1) VVD RDC saskaņā ar Likumu organizē un koordinē to inspektoru un darbu vadītāju apmācību, kuru darbs saistīts ar radiācijas drošību, kā arī veicina šo darbu izpildītāju apmācību, informē personas, kas vada darbus ar jonizējošā starojuma avotiem, par radiācijas drošību reglamentējošiem normatīvajiem aktiem un rekomendācijām radiācijas drošības līmeņa paaugstināšanai. VVD RDC piedalās radiācijas drošības ekspertu, radiācijas drošības un kodoldrošības ekspertu un darbu vadītāju apmācībā.

2) Operators nodrošina darbu vadītāja apmācību radiācijas drošības jautājumos izglītības iestādes izstrādātas kursu programmas ietvaros – ne retāk kā reizi piecos gados, kā arī ārpuskārtas mācības un zināšanu pārbaudi, ja mainās darba vai amata pienākumi, kā arī tiek ieviesta jauna aparatūra vai jauna procedūra darbā ar jonizējošā starojuma avotiem.

Operators nodrošina darbinieka instruktāžu par radiācijas drošības jautājumiem ne retāk kā vienu reizi gadā, apmācību radiācijas drošības jautājumos izglītības iestādes izstrādātas kursu programmas ietvaros ne retāk kā reizi piecos gados, kā arī ārpuskārtas mācības un zināšanu pārbaudi, ja mainās darba vai amata pienākumi, tiek ieviesta jauna aparatūra vai jauna procedūra darbā ar jonizējošā starojuma avotiem.

3) Saskaņā ar Likuma prasībām darbus ar jonizējošā starojuma avotiem vada operatora pilnvarots darbu vadītājs, kuram ir atbilstošs zināšanu līmenis, lai veiktu fizikālos, tehniskos vai radioķīmiskos mērījumus, novērtētu jonizējošā starojuma dozas un efektīvi aizsargātu darbiniekus un iedzīvotājus pret jonizējošo starojumu, pareizi izmantojot aizsardzības līdzekļus. Darbu vadītājs nodrošina, lai personas, kuras veic darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, būtu pietiekami apmācītas aizsardzības pasākumu veikšanai, pārzinātu apstākļus un normatīvo aktu prasības, kā arī būtu informētas par iespējamo risku, kas saistīts ar šiem darbiem.

Eksperti un speciālisti radiācijas drošības un kodoldrošības jomā pamatizglītību un papildus apmācības iegūst vienā no trim Latvijas augstskolām – Latvijas Universitātē (fizika, ķīmija), Rīgas Tehniskajā universitātē (medicīnas fizika) un Rīgas Stradiņa universitātē (medicīna). Tāpat papildus apmācības radiācijas drošības jomā nodrošina mācību iestādes, kas norādītas VVD tīmekļa vietnē¹ saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 752.

Attiecībā uz VVD RDC darbiniekiem – 2017. gada 30. novembrī apstiprināta VVD RDC iekšējā procedūra par darbinieku apmācībām, kā arī 2020. gada aprīlī ir aktualizēts VVD RDC darbinieku ilgtermiņa apmācību plāns. Saskaņā ar minēto iekšējo procedūru par personāla apmācību, darbiniekiem tiek plānoti dažādi mācību kursi. VVD RDC darbinieku apmācības tiek nodrošinātas, piedaloties dažādos Starptautiskās atomenerģijas aģentūras tehniskās sadarbības projektos. Tehniskās sadarbības projektu ietvaros tiek nodrošināta Latvijas pārstāvju dalība mācību semināros un pieredzes apmaiņas projektos, kas saistīti ar radiācijas drošību un kodoldrošību.

5. Pārredzamība (8. pants)

Likumā ir noteiktas prasības politikas pārredzamībai un informācijas nodrošinājumam.

Saskaņā ar Likumu VVD RDC informē iedzīvotājus par to, ka ir pieprasīta licence valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā, ievietojot informāciju VVD tīmekļa vietnē.

Operators un darbu vadītājs ir atbildīgi par to, lai VVD RDC, kā arī citu valsts un pašvaldību institūciju darbinieki, kuru kompetencē ietilpst radiācijas

¹ <http://www.vvd.gov.lv/strukturvienibas/radiacijas-drosibas-centrs/apmacibu-kursi-radiacijas-drosiba/>

drošības un kodoldrošības jautājumi, saņemtu informāciju par radiācijas drošības un kodoldrošības pasākumiem attiecīgajā objektā. Lai nodrošinātu darbinieku, mācekļu un studējošo aizsardzību pret jonizējošo starojumu, kā arī lai nepieļautu radiācijas avārijas, operators nodrošina darbinieku, mācekļu un studējošo informēšanu par iespējamo kaitējumu veselībai, ko var izraisīt darbs ar jonizējošā starojuma avotiem, nodrošina darbinieču papildu informēšanu par iespējamo kaitējumu viņu reproduktīvajai veselībai un jonizējošā starojuma ietekmi uz grūtniecību.

Kodoliekārtas operators katru gadu līdz 31. janvārim informē pašvaldību, kuras teritorijā atrodas attiecīgais objekts, par iepriekšējā kalendāra gadā veiktajām pārmaiņām objektā saistībā ar radiācijas drošību un kodoldrošību, kā arī par monitoringa rezultātiem un plānotajiem pasākumiem. Šo informāciju operators ievieto arī savā tīmekļa vietnē.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem par aizsardzību pret jonizējošo starojumu VVD RDC veicina iedzīvotāju izglītošanu par radiācijas drošības un kodoldrošības jautājumiem un izplata informāciju par jaunākajām atziņām radiācijas drošības un kodoldrošības jomā. Tāpat, saskaņā ar izstrādāto likumprojektu "Grozījumi likumā "Par radiācijas drošību un kodoldrošību", kurš saskaņots ar visām ministrijām un iesniegts Saeimā, kura noteikts, ka VVD RDC funkcijas ir veicināt darbu vadītāju, darbinieku, radiācijas drošības ekspertu un medicīnas fizikas ekspertu apmācību, nodrošināt VVD RDC darbinieku apmācības, veicināt iedzīvotāju izglītošanu par radiācijas drošības un kodoldrošības jautājumiem, kā arī izstrādāt vadlīnijas operatoriem, kuri veic darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, lai veicinātu to izpratni par normatīvo aktu prasībām un prasību ieviešanu. VVD RDC organizē seminārus un izstrādā informatīvus materiālus, lai veicinātu iesaistīto pušu izpratni.

No 2016. gada VVD RDC izstrādājis un VVD tīmekļa vietnē publicējis vairākas vadlīnijas operatoriem, kas veic darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, saistībā ar licencēšanas un reģistrēšanas procesā iesniedzamajiem dokumentiem, kā arī atsevišķu vadlīniju kopumu medicīniskās apstarošanas jomā.

Savukārt 2019. gadā operatoriem organizēti trīs informatīvie semināri par radiācijas drošības aktualitātēm, kā arī sadarbībā ar Latvijas Medicīnas inženierzinātnes un fizikas biedrību izstrādāti bukleti par radiācijas drošības atbildīgo personu lomu un pienākumiem un plakāti dažādās medicīnas jomās par pacientu un darbinieku aizsardzību.

Kopīgi ar izglītības iestādēm, kas izstrādā un nodrošina apmācību kursus radiācijas drošībā darbiniekiem, kas strādā ar jonizējošā starojuma avotiem, 2017. gadā tika izstrādātas vadlīnijas apmācību kursu programmām, ņemot vērā apmācību kursus pasniedzamo informāciju dažādās jomās nodarbinātajiem. Laika posmā kopš 2017. gada VVD RDC izskatījis un saskaņojis vairāku minēto izglītības iestāžu aktualizētās apmācību kursu programmas, tādā veidā nodrošinot, ka darbinieku apmācību līmenis tiek uzlabots.

Attiecībā uz informācijas pieejamību par vides monitoringa rezultātiem - atbilstoši normatīvajiem aktiem par prasībām attiecībā uz vides monitoringu un tā veikšanas kārtību, piesārņojošo vielu reģistra izveidi un informācijas pieejamību sabiedrībai, valsts institūcija sagatavo un ievieto iestādes tīmekļa vietnē gada pārskatu par veiktā valsts monitoringa rezultātiem.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2003. gada 8. aprīļa noteikumiem Nr.152 "Prasības attiecībā uz sagatavotību radiācijas avārijai un rīcību šādas avārijas gadījumā" VUGD sadarbībā ar VVD RDC, izmantojot plašsaziņas līdzekļus, reizi trijos gados informē iedzīvotājus, kurus var apdraudēt radiācijas avārija, par veselības aizsardzības pasākumiem un rīcību radiācijas avārijas gadījumā.

Radiācijas avārijas gadījumā VUGD apziņo un brīdina iedzīvotājus, izmantojot plašsaziņas līdzekļus un civilās trauksmes un apziņošanas sistēmu. Pēc VVD RDC ieteikuma VUGD radiācijas avārijā cietušajiem iedzīvotājiem nekavējoties sniedz šādu informāciju: notikušās radiācijas avārijas veids, cēlonis (ja iespējams), mērogs un paredzamā attīstība, ieteicamie iedzīvotāju aizsardzības pasākumi (atkarībā no radiācijas avārijas veida), papildu aizsardzības pasākumi noteiktām iedzīvotāju grupām (ja nepieciešams).

VVD ir noteikts un publiski pieejams tālruņa numurs, pa kuru 24/7 var sniegt informāciju par vides aizsardzības prasību pārkāpumiem. VVD pārstāvis strādā nepārtrauktā režīmā, lai tai skaitā nodrošinātu radiācijas avāriju un kodolnegadījumu izziņošanu 24 stundas diennaktī. Tāpat VVD ir nodrošināts tālrunis, pa kuru 24/7 var sazināties radiācijas drošības un radiācijas avāriju gadījumos un tas ir kontakttālrunis starptautisko saistību izpildei radiācijas avāriju gadījumā.

VVD ir vairāki 24/7 tālruņi:

- 1) VVD vides aizsardzības jautājumiem;
- 2) VVD RDC tālrunis;

3) VVD zvejas kontroles jautājumiem, kuru darbinieki ārpus darba laika arī pieskata VVD RDC tālruni un saņem zvanus

Radiācijas situācijas nepārtrauktai novērošanai valstī tiešsaistes (*on-line*) režīmā tiek darbināta 20 automātiskās gamma starojuma monitoringa stacijas (Baldonē (2 stacijas), Balvos, Daugavpilī (2 stacijas), Demenē, Silenē, Medumos, Jūrmalā, Jelgavā, Liepājā, Madonā, Rēzeknē, Rucavā, Salacgrīvā, Salaspilī, Talsos, Valmierā, Rīga un Ventspilī), viena tiešsaistes režīmā darbojošās aerosolu monitoringa stacija (Daugavpilī), divas ūdens radiācijas monitoringa stacijas (Ķekavā un Krāslavā) un viena autonomā jeb pārvietojamā radiācijas monitoringa stacija.

Šīs stacijas nodrošina gamma starojuma dozas jaudas un spektru mērījumus. Mērījumi tiek veikti ar 10 minūšu intervālu. Mērījumu dati automātiski tiek savākti un analizēti Oracle datu bāzē, nosakot ekvivalento dozas jaudu (nSv/h (nanozīverti stundā)). Dati par ekvivalento dozas jaudu sistemātiski un regulāri tiek nosūtīti uz ECURIE/EURDEP datu bāzi, kur tie kopā ar pārējo Eiropas valstu gamma monitoringa datiem neautorizētajiem EURDEP lietotājiem redzami EURDEP publiskajā vietnē: <http://eurdep.jrc.europa.eu> sadaļā Public EURDEP Map.

Papildus iepriekš minētajam, atbilstoši VVD nolikumam VVD informē sabiedrību par dienesta darbību un sniedz sabiedrībai dienesta rīcībā esošo vides informāciju. VVD reizi gadā sagatavo pārskatu par dienesta funkciju izpildi un dienestam piešķirto valsts budžeta līdzekļu izlietojumu un ievieto šo pārskatu VVD tīmekļa vietnē, sniedzot sabiedrībai iespēju iepazīties ar līdzekļu izlietojumu.

6. Direktīvas 2013/71/Euratom 8. a, 8. b, 8. c un 8. d pants

Lai gan Direktīvas 2009/71/Euratom 8. a, 8. b, 8. c un 8. d panta prasības neattiecas uz Latviju saskaņā ar Direktīvas 2009/71/Euratom 10. panta 1. a punktu, Latvija sniedz informāciju par valsts prasībām attiecībā uz Salaspils pētniecisko reaktoru, kurš ir slēgts un pašlaik atrodas likvidēšanas stadijā. Vides politikas pamatnostādņēs 2014. – 2020. gadam un Radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanas programmā ietverti nosacījumi Salaspils pētnieciskā reaktora demontāžai un likvidēšanai, kas tiks veikta laika posmā no 2024 – 2028. gadam. Kā minēts iepriekš, reaktorā vairs neatrodas augstas radioaktivitātes vielas, jo visa degviela izvesta uz tās izcelsmes valsti, tādējādi augstas bīstamības radioaktīvas noplūžu varbūtība nepastāv.

Saskaņā ar Likumu un MK noteikumiem Nr. 752 LVĢMC ir izsniegta licence Salaspils reaktora drošai uzturēšanai. Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 152 prasībām sagatavotībai radiācijas avārijai un rīcībai šādas avārijas gadījumā ir izstrādāts reaktora ārkārtas rīcības plāns. Šis plāns tika saskaņots ar VVD RDC, Salaspils pašvaldību un VUGD.

Likums paredz, ka Salaspils reaktora operators LVĢMC katru gadu līdz 31. janvārim nosūta VVD RDC informāciju par izmaiņām, kas saistītas ar jonizējošā starojuma avotiem un ar tiem saistītām darbībām, kā arī par personāla izmaiņām un citām izmaiņām, kas varētu būt ietekmējušas radiācijas drošību un kodoldrošību iepriekšējā kalendāra gadā.

Saskaņā ar Likumu:

(1) LVĢMC (operators) un darbu vadītājs ir atbildīgi par to, lai VVD RDC, kā arī citu valsts un pašvaldību institūciju darbinieki, kuru kompetencē ietilpst radiācijas drošības un kodoldrošības jautājumi, saņemtu informāciju par radiācijas drošības un kodoldrošības pasākumiem attiecīgajā objektā;

(2) Salaspils reaktora un radioaktīvo atkritumu glabātavas "Radons" operators LVĢMC katru gadu līdz 31. janvārim informē pašvaldību, kuras teritorijā atrodas attiecīgais objekts (Salaspils un Baldones pašvaldības), par izmaiņām attiecībā uz radiācijas drošību un kodoldrošību, kā arī par monitoringa rezultātiem un plānotajiem pasākumiem. Operators šo informāciju publicē arī savā tīmekļa vietnē.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem par aizsardzību pret jonizējošo starojumu LVĢMC nodrošina Salaspils reaktora vides radiācijas monitoringa programmas izstrādi un saskaņošanu ar VVD RDC un vismaz reizi gadā iesniedz VVD RDC un vietējai pašvaldībai ziņojumu par vides radiācijas monitoringa rezultātiem, kā arī rezultātus publicē LVĢMC tīmekļa vietnē.

Salaspils reaktora likvidēšanai sākotnēji tiks izsniegta būvatļauja saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 661. Minētie normatīvie akti jāņem vērā, jo tajos noteiktas prasības radiācijas objektu būvniecībai, kā arī demontāžai un likvidēšanai. Līdz šim šo normatīvo aktu prasības vēl nav piemērotas praksē, bet nākotnē tās piemēros Salaspils reaktora demontāžas un likvidēšanas procesā. Būvvaldes vietā būvatļauju izsniegs VVD, kā arī akceptēs būvprojektu. Pārējos gadījumos (kas nav saistīti ar radiācijas objektiem) būvatļaujas izsniedz attiecīgās

pašvaldības būvvalde. Savukārt radiācijas būvju, uz kurām attiecas MK noteikumu Nr.661 prasības, būvniecības procesa uzraudzību, nodošanu ekspluatācijā vai likvidēšanu veic Valsts būvniecības kontroles birojs saskaņā ar Būvniecības likumu. VVD RDC būs atbildīga par uzraudzību attiecībā uz reaktora demontāžu un likvidēšanu saskaņā ar licenci, kas tiks izsniegta saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 752.

Šobrīd notiek Salaspils reaktora demontāžas un likvidēšanas darbu tehniskā projekta izstrāde saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 661. Pēc tam LVGMC būs jāiegūst licence demontāžas un likvidēšanas darbu veikšanai MK noteikumiem Nr. 752. Viens no dokumentiem, kas jāiesniedz kopā ar pieteikumu licencei, noslēguma demontāžas un likvidēšanas plāns saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 752.

Salaspils kodolreaktora likvidēšanas laikā VVD RDC inspektori veiks biežākas pārbaudes .

7. Salīdzinošā novērtēšana (8. e pants)

Latvija, sākot ar 2017. gadu veica izveidotās radiācijas drošības un kodoldrošības infrastruktūras pašnovērtējumu, bet 2019. gadā ar Starptautiskās Atomenerģijas aģentūras atbalstu uzņēma divas starptautisku ekspertu komandas, kuras veica visaptverošu radiācijas drošības jomas novērtējumu Latvijā: Integrated Regulatory Review Service (IRRS) novērtējums² 2019. gada 21. – 30. oktobrī un Integrated Review Service for Radioactive Waste and Spent Fuel Management, Decommissioning and Remediation novērtējums³ 2019. gada 3. – 10. decembrī. Pārbaudītas tika tajā skaitā – darbības ar jonizējošajiem starojuma avotiem, radioaktīvo materiālu transportēšana, radiācijas objektu demontāža un likvidēšana, radioaktīvo atkritumu pārvaldība un gatavība un rīcība radiācijas avārijās, kā arī darbinieku aizsardzība, iedzīvotāju aizsardzība un pacientu aizsardzība medicīniskajā apstarpšanā. Minēto novērtējumu ziņojumi publicēti SAEA tīmekļa vietnē, VVD tīmekļa vietnē, kā arī iesniegti Eiropas Komisijai. Novērtējumu ietvaros Latvijai tika sniegtas rekomendācijas radiācijas drošības sistēmas pilnveidošanai, kuras Latvija apņēmusies ieviest tuvāko gadu laikā. Lai

² <https://www.iaea.org/services/review-missions/integrated-regulatory-review-service-irrs>

³ <https://www.iaea.org/services/review-missions/integrated-review-service-for-radioactive-waste-and-spent-fuel-management-decommissioning-and-remediation-artemis>

ieviestu izvirzītās rekomendācijas, ir izstrādāts rīcības plāns, nosakot termiņus un atbildīgās institūcijas.

Kopsavilkums

Latvijā atbilstoši Direktīvas 2009/71/Euratom definīcijai ir viena kodoliekārta - Salaspils kodolreaktors, kurš šobrīd atrodas likvidēšanas stadijā.

Direktīvas 2009/71/Euratom prasības Latvijas normatīvajos aktos ir pārņemtas un tiek īstenotas. Latvijā tiek uzturēta atbilstoša radiācijas drošība un kodoldrošība un tiek veikta tās regulējuma pastāvīga uzlabošana, tiek piemēroti pasākumi ar nolūku nodrošināt augstāku radiācijas drošības un kodoldrošības līmeni, tādējādi aizsargājot darba ņēmējus un sabiedrību kopumā no kodoliekārtu jonizējošā starojuma nevēlamas iedarbības.

Šobrīd Latvijai aktuāls uzdevums ir risināt jautājumu par Salaspils kodolreaktora demontāžu un likvidēšanu, kuru plānots pabeigt 2028. gadā.